

zina muškarca, udvaranje, laskanje, flirt i ljubakanje, kretnje modernih plesova (58%). Mi smo daleko od toga, da zabranjujemo svaki ples, jer se plesanje, umjereno i pristojno, mora da dozvoli, iz psihoanalitičnih razloga, kako mi reče jedan ugledni zagrebački liječnik. On je istaknuo i to, kako je jedan od ljudskih nagona, koji traži, da se ritmički gibamo. To potvrđuje i moj interogatorij kod mladeži. Valja dakle objeručke prihvatiti modernu ideju o tjelesnom uzgoju, koja ne samo da nije u sukobu s kršćanstvom, nego je, što više, u potpunom skladu. Tjelesni uzgoj, sustavno i primjereno provadan, umjerenom vježbom i naporom, naročito na svježem zraku, unaša u mlade duše duh stege i samoprijedora, kako to ističe biskup Mahnić u svojoj Mariborskoj poslanici katoličkom daštvu. No to nije sve. Glavno je, da valjan tjelesni uzgoj ne koristi samo tjelesnom i duševnom zdravlju, nego je veliki pomoćnik i uzgoju čistoće, koji igra tako važnu ulogu u cijelom uzgoju. Ples je izražaj erotike, koja može biti i zdrava, a tjelesni uzgoj, pravilno vođen, suspreže erotiku, koja prijeti da previše otme maha u mladeži, i postane nezdrava. »Kad se u meni razbudi strast, vježbam orlovske vježbe neko vrijeme, sama, pa sam brzo opet mirna«. Tako glasi jedna primjedba na pitanje, koji utjecaj vrši gimnastika na vjerski život u mom interogatoriju. Zato je poznata riječ Pija X., neka se u interesu mladenačke nevinosti više pažnje skrene na tjelesni uzgoj, inače da će on sam pod stare dane morati u tom smjeru dati primjer. Nije doduše za nas, kao maleni narod, podesno sve ono, što n. pr. dopušta P. Vuillermet u svojoj knjizi: *Les Jeunes Gens et les sports*, Paris 1295. Šport, samo radi športa ili zabave, mi otklanjamo, kao sustav. I P. Vuillermet ga, razumije se, prihvaća samo kao sredstvo. Ako mi u našim prilikama ne mislimo na svu opsežnost športa, ipak treba da se mnogo brige posveti tjelesnom uzgoju katoličke mladosti. To je nakon govora Pape Pija XI. katoličkim skautima iz cijeloga svijeta 6. IX. 1925. (KIPA 16. 17. IX. 1925.) izvan svake sumnje. Razumije se, da tjelesni uzgoj uz stručno vodstvo zahtijeva i veliki oprez. U tom smjeru daje cijeli njemački i austrijski episkopat jasna načela iz kojih izvodi praktične upute u svojim naročitim poslanicama 1925. i 1926.

Ljetopisne bilješke.

Dr fra Juraj Božtković:

1. Filozof dr Ante Petrić (1829.—1908.).

Petrić Ante-Marija rodio se u Komiži na ubavom i slavnom Visu, 2. 10. 1829., od odlične i dobre porodice. Otac mu se zvao Ivan, a majka Vinka Marinković. Pučku je školu svršio u svojem rodnomu mjestu s odlikom. U nju se prvi put upisao, 1. 10. 1835.

Gimnaziju je pohađao u Zadru sve do 1846., filozofski licej do 1848., a teologiju u centralnom sjemeništu do 1852. Od 2. 12. 1852. do 9. 5. 1857. učio je teologiju u »Augustineum-u« u Beču. Tom prigodom napisao inauguralnu raspravu o znamenitom djelu sv. Augustina »o Trojstvu«. U raspravi pokazuje veliku spremu i jaku oštroumnost. Dr. Petrić prije svoga odlaska iz Beča položio ispit iz moralike s natečajem, da postigne ispražnjenu stolicu te znanosti u centralnom sjemeništu u Zadru. Loša ga je sreća pratila. Nije postigao željeni položaj, nego zadobije mjesto vjeroučitelja na pučkoj školi i profesora katehetike i metodike u bogoslovnom sjemeništu. U razdoblju od 1857. do 1871. bijaše dr. Petrić izmjenično upraviteljem pučke škole i učiteljem na preparandiji hrvatskoga i talijanskoga jezika. Na gimnaziji je predavao geografiju i filozofsku propedeutiku kroz godinu dana. Dr. Petrić kao nastavnik bijaše vrsna sila. Školska, nadležna vlast u Zadru o njemu izdala mnogo pohvalnih svjedočanstva. G. 1868. bio imenovan profesorom vjeronauka na nižoj realci u Zadru.

Budući da nije mogao zadobiti stalnu stolicu u zadarskom bogoslovnom sjemeništu, zatraži 11. 5. 1871. da položi profesorski ispit iz talijanske književnosti i jezika za više realne škole. Pošto nije napravio mature, zadobio prethodno oprost od ministarstva nastave u Beču, 28. 6. 1871. Znanstveno-školsko povjerenstvo u Grazu sastavljeno od trinaest sveučilišnih profesora zadade mu domaće radnje, koje »izvrsno« izradi. Između domaćih radnja bijaše njegova knjiga »Definicija lijepoga«, o kojoj isto povjerenstvo ovo svjedočanstvo objelodani: »Prema sudu strukovnjaka ovim sastavkom dr. Petrić ne zaslužuje samo da postane profesorom na realci, nego da zauzme jednu stolicu filozofije na visokoj školi«. Na klauzurni ispit dr. Petrić bio pripušten 11. 3. 1872., koga sretno prebrodio, a usmeni položio, 14. 3., iste godine. Na svim ispitima on se pokazao kao »izvrsno sposoban« za naučavanje talijanskoga jezika i književnosti za više realne škole. Na 18. 4. 1872. bio proglašen u Grazu profesorom talijanskoga jezika i književnosti, koju službu obnašao na realci u Zadru sve do stanja mira, 1. 3. 1893.

Dr. Petrić obezbijeden sada za život, daje se na filozofski rad i pisanje. Kao profesor na realci u Zadru štampa svoje najdublje i najviše filozofsko djelo »Definicija lijepoga«, koju je dao Vinko Gioberti, a u sebi ispitao i u svojim temeljima dr. Ante Petrić. Zadar. Artale. 1875. Format 20 × 14 cm.; VIII + 421 str. Gioberti je okazionalistični ontolog. Njegovo je shvaćanje i definicija lijepoga okazionalistično-ontologistična: »Individualni spoj umnoga tipa sa počelom mašte napravljen djelom estetičnog umišljanja.«¹ Dr. Petrić pobija ovu definiciju učeći: »Ljepo je skladno sdruženje koje

¹ Sr. Gioberti, Del buono, del bello, Ed.² Firenze, Monnier 1857, 388.

mu drago vrsti naravi uredenih između njih s takovim razmjerima reda i krepčine, da jedna ili više savršenosti prime u njima doličnu odličnost i dadu je uzajamno savršenosti cjeline (Def. lijepoga str. 115.)«. Pojam lijepoga kod dra Petrića razlikuje se od Platonova, Pitagore, sv. Augustina, Gioberti-ja. Kod Platona je idealističan; kod Pitagore i sv. Augustina temelji se na broju; kod Gioberti-ja je ontologičan; kod njega potpun i u m j e r e n o stvaran u sholastično-peripatetičnom smislu.

Ovo djelo dra Petrića steče veliko priznanje u vanjskom svijetu. Pitagorična akademija u Napulju imenuje ga svojim počasnim članom 11. 7. 1876. Profesor rimske univerze i član iste akademije g. Stanislav Cundari stavi se, da kritizira dra Petrića u poznatoj reviji onoga vremena: »Pittagora«. Napulj. Svezak 41—60. 1877. do 1878. Dr Petrić mu odgovori na sve prigovore u dva sveska pod imenom: »Prigovori proti definiciji lijepoga, koje je predložio prof. Stanislav Cundari, a pregledao i spitao dr. Ante Petrić. Zadar 1883.« Sv. I. Format $19\frac{1}{2} \times 13\frac{1}{2}$ cm. XII + 370 str.; Sv. II. Zadar 1885. Format 20×14 cm. 251 str. Kritika Cundari-ja i protukritika Petrićeva je fina, mirna i uljudna. Prof. Cundari ograničuje se, da kritizira dra Petrića u temeljnim pitanjima njegove knjige o »Definiciji lijepoga«, ali sa stanovišta Hegelove idealistične, panteistične filozofije. Dr Petrić ga uzastopce slijedi i pobija. Na više mu mjesta prigovara, zašto ne donosi čisto njegove navode, gdje se nalaze? Zašto u svemu traži, gdje će ga uhvatiti, a dobru stranu mimoilazi? I dru Petriću može se s punim pravom prigovoriti, da je preopširan i predug u svojim odgovorima: dosta tvrd i nejasan na mnogo mjesta. Prof. Cundari i dr Petrić obojica su slavni filozofi, snažni umovi, učeni, ali posljednji izgleda mi oštroumniji i pozitivniji. — Prvoga načela vode k idealističnom panteizmu, a drugoga k umjerenom realizmu. Prvi je hegelovac, a drugi slijedi načela »philosophiae perennis«.

Dra Petrića je pratio nemili udes u učiteljskomu zvanju. Titanskim silama borio se za koru hljeba, kako će si pribaviti. Svjestan svoje veličine uma, a videći, kako je zapostavljen i zabačen, stade ispitivati s l o b o d n u v o l j u i p r e d v i d e l n o s t B o ž j u. Nakon dugog proučavanja i mozganja napisa svoju naj-savršeniju, najbistriju i najuredeniju raspravu: »S l o b o d a i u d e s«, koju najprije štampa u »Dalmatinskom godišnaku« u Zadru 1885., zatim otiska napose. Format $26\frac{1}{2} \times 19$ cm. 71 str. Raspravu posvećuje dru A. Lubinu, prof. na univerzi u Grazu. U raspravi pobija Cicerona, koji je dokazivao slobodu volje, a nijekao Božje predznanje (praescientiam divinam); popravlja i nadopunja sv. Augustina, koji pobijajući Cicerona previše je istaknuo Božju predvidenost, a slobodu volje donekle zanemario; dokazuje proti sv. Tomi, da smo mi slobodni ne samo »in sensu diviso«, nego i »in

sensu composito«, t. j. ne samo kad razlučujemo našu volju od Božjeg predznanja, nego kad je s njim spajamo. Predznanje Božje poznaje, što će čovjek činiti u času **a**, ali ne sili volju čovjeka, da tako radi. Volja, što se tiče svojega unutrašnjega čina, ona ostaje vazda moć »ad utrumlibet se habens (n. dj. str. 53)«.

Ovo filozofsko djelo dra Petrića toliko priznanje steče one godine u Parizu, da se smatralo najboljim, što se štampalo 1885. u Evropi.

Dr Petrić je imao veliku naklonost prema moralnim, filozofskim pitanjima, stoga se i natjecao, da postigne mjesto profesora moralke u centralnom sjemeništu. Kada se povukao iz Zadra u svoj rodni kraj Komižu, stade razmatrati o pojmu zasluge nagrade i kazne kod Paskala Galluppi-ja. Kada zgotovi djelo, štampa ga u Splitu 1898. pod ovim naslovom: »Razmatranja Antuna dra Petrića o zasluži nagrade, koja slijedi slobodne čine«. Format $22\frac{1}{2} \times 14\frac{1}{2}$ cm.; IV + 98 str. Knjigu posvećuje hvarskom biskupu msgr. Carevu i njegovom kaptolu, možda iz zahvalnosti, što su ga izabrali počasnim kanonikom. Dr Petrić u ovom djelu kritizira Galluppi-jev subjektivistični i aprioristični pojam omazde dobra i zla. Protiva njemu on uči, da izreka: »Krepost zaslužuje nagradu, a nama zaslužuje kaznu«, nije sintetična a priori, nego analitična. »Zasluga, dokazuje on (n. dj. str. 14.), postaje neki pojam, koji se u svakom smislu i u svakom slučaju ne spaja sintetično sa onim kreposnog čina, jer je savršena, analitična očevidnost, da krepostan čin mora biti cijenjen od istinitoga suda savjesti, i da ova cijena ima u vlastitoj savjesti činioca probuditi jedan pojedini osjećaj odobravanja, potom zadovoljstva i dobrostanja, dok ova savjest ne dođe u nesklad sa redom moralnosti«.

Ovo je djelo dra Petrića sasvim zbijeno i tvrdo napisano. — Proučavatelj se mora oznojiti, dok potpuno shvati, ono što je htio reći. Uza sve to on je ispravan filozof, kao malo koji od većih filozofa. Kada je neki T. u rimskom časopisu »La Cultura di Ruggero Bonghi« napisao kratku ocjenu o ovom djelu dra Petrića, on odgovori u »Rivista Dalmatica« (Zadar 1900., 229—245), sa temeljno obradenim člankom: »Na odgovor«, u kojemu još svjetlije dokazuje svoje objektivno stanovište proti Galluppi-ju i potpunjuje nauku zastupanu u gornjem djelu.

Na potpunoj visini stoji i djelo dra Petrića: »Krepost i dobro shvaćeni interes«. Zadnje Petrićevo djelo jest »Pokušaj između vlasti ideje dobra nad voljom i sloboda izbora«. Trst. Tomašić. 1906. Format $23 \times 15\frac{1}{2}$ cm.; 95 str. Posvećeno je biskupu Widneru u Ljubljani i Bordini-ju na Hvaru. Dr Petrić u njemu kritizira Cornoldi-ja, koji nema čisto prava i istinita načela o izboru volje dvaju jednakih dobara. Svoju

nauku zapaža dr Petrić (n. dj. str. 27.), on ne dokazuje, nego pretpostavlja. Cornoldi uči, da bi morala naša volja u izboru dvaju jednakih dobara, ako će uz jednoga od njih pristati, prije spriječiti um, da jedno ne promatra. Dr Petrić nasuprot tvrdi, da slobodna volja »može izabrati jedno između dva u svemu jednaka poznata dobra, i to točno ono, koje hoće, bez da upotrebljava ostalih potpora (n. dj. str. 33.)«. — U drugom dijelu dr Petrić radi o izboru volje nejednakih dobara. Dr Ante Tresić-Pavičić napisao je opširnu kritiku ovoga djela u Savremeniku, Zagreb 1907., br. 3. 161—165, br. 4. 238—241; br. 5. 303—307; br. 7. 422—430; br. 8. 480—485. On kritizira dra Petrića sa stanovišta pretežno kako su stolci pojimali slobodu. Na temelju te nauke, koju on objeručke prima i drugih uzgrednih, eklektičnih nazora, koje je iz M. de Biran-a sakupio, podiže par jakih prigovora proti dru Petriću. Na njih sada bilo bi mi dugo odgovoriti. To ostavljam za drugi put u velikoj studiji o dru Petriću koju priređujem. Svakako i on priznaje dr. Petriću (Savr. 1907., br. 7. 429) veliku zaslugu njegovog zadnjeg djela, kad piše: »Što više ja se ne žacam izjaviti, da mi se Petrićevo umovanje čini dubljim od polemike između Samrela Clarka i Leibniza, pače poznajem malo filozofa, koji bi dublje u ovaj predmet zaronili.«

Dr Petrić bijaše pravi tip filozofa. Uvijek je nosio cilindar, salon i čizme, a obično ruke na prsima, tako da bi podlance bile vodoravne jedna poviše druge. U Komiži, kada se nalazio u stanju mira, po noći bi pisao, i to od ponoći do šest sati u jutro, a kadkada i do osam, pak bi ležao do podne, poslije toga digao bi se i pošao čitati sv. misu. Trpio je velike distrakcije uslijed jake koncentracije uma. Do tri sata bi se zadržavao u sakristiji. Kada bi došao kući, uzeo bi kakvu, a u jedanaest bi sati večeravao. Dok je bio jači, često bi ljeti poslije večere pošao šetati uz obalu viškog žala, te bi se u osvit dana vraćao kući. Sličan dnevni red imao je i u Zadru.

Dr Tresić-Pavičić (Savremenik, 1907. br. 3. 164) ovako opisuje njegov lik: »Rekao bi, jedino pokretalo, koje vodi Petrića na tom znojnom putu, neiskazana ljubav prema ljudstvu, samilost prema njegovom nesavršenstvu. I u tim časovima čitatelj ljubi starca asketu, tu utjelovljenu dobrotu u svetačkoj pojavi, blijeda, mršava, prijazna lica, sa očima izgubljenim u prostorima, kuda ne dopire obično smrtno oko«. Sličan portret izradi g. Mariuković o dru Petriću malo prije smrti. Uostalom dr Petrić bijaše silno dobar, nepokolebiv karakter, dosljedan svojem načelu i darežljiv prema siromahu. Umrije u Komiži, 1. 3. 1908. u 79. godini života.

Dr Petrić nije obradio kao na pr. Dorotić cijelu filozofiju, nego čitav svoj filozofski rad usredotočio je u promatranju, rješavanju i načinu, kako će čovjek dostignuti: lijepo, istinito i dobro

svojom slobodnom voljom. Upivši i svojim učinivši vječna i stalna načela peripatetično-skolastične »philosophiae perennis«, samostalno je dalje put k istini krčio neovisno od svačijeg sustava. On je samo istinu tražio i ljubio. Auktoritet ljudi i filozofa kod njega je malo važio, kako sam izjavi u polemici sa Cundari-jem. Za njega su vrijedili samo dokazi. On je poznavao u tančine talijansku književnost i filozofe. Isto tako izvrsno je bio upućen u matematici. Profesor Klaić, vrstan matematik u njega je uvijek tražio savjeta u matematičnim problemima. Njemački je savršeno govorio, te poznavao na vrelima gotovo sve veće filozofe. Hrvatski, svoj materinski jezik vazda je ljubio i cijenio. Priznavao se vazda Hrvatom. U Zadru za domovinu 1887. izdao je g. Sabaliću ove značajne riječi: »Sin ove hrvatske zemlje, poslije mog materinskog jezika zaljubio sam talijanski jezik«. U Komiži bio je počasni član hrvatskoga Sokola.

Dr Petrić napisao je sva svoja filozofska djela na talijanskom jeziku i tim pokazao, da i strani svijet može upoznati, kakvih su umova Hrvati imali. Bilo bi bolje, da je koje djelo i u materinskom jeziku napisao, ali treba znati, u kojim je okolnostima dr Petrić živio, i onda ga se može opravdati. Od pučke škole pa do univerze sve je pretežno na talijanskom, nastavnom jeziku svršio. Nije dakle posve opravdan u ovom pogledu prijekor g. K. Šegvića u »Hrvatskom Kolu«. (Knjiga III. 1907. 445.).

Dr Tresić-Pavičić (Savremenik 1907. br. 3. 162) i K. Šegvić, koji ovisi o sudu prvoga (»Hrvatsko Kolo«, 1907. 445.) kaže, da nije »dr Petrić zvijezda prve veličine, ni da joj je svjetlo posve bijelo, ali je svakako to svjetlo njegovo, a to je glavno«. Na ovaj sud ja bih rekao, da nije optpuno ispravan. Ako je dr Petrić svladao jednog Giobertija, Cundari-ja, Galluppi-ja i Cornoldi-ja, najveće talijanske, savremene filozofe, ako je u tome stekao i izvanjsko priznanje, onda se ima zaključiti, da je on njima dorastao, pače da ih je natkrilio, i da je ne samo kod njih, nego i kod nas zvijezda prve veličine svojega doba.

2. Jukić o. Paskal, kao filozof (1748—1806.).

Paskal se Jukić rodi u Živogošću 1748. Početne i srednje škole svrši u samostanu sv. Križa u rodnomu mjestu. Ude u novicijat u Makarskoj, 5. V. 1767., te poslije godinu kušnje položi svečane zavjete. Filozofiju je učio u Visovcu od 1768.—1771. Na 22. 9. 1771. reče prvu sv. misu u Šibeniku. Kao svećenik učio je višu teologiju u Šibeniku na generalnom učilištu prvog razreda od 1772. do 1777. pod generalnim lektorima o. Ivanom Raičevićem, Jeronimom Lozom i Grgom Fontanom. Na 16. 4. 1779. pravi ispit za lektora filozofije, te poslije 12 dana bi imenovan »lector artium« u Makarskoj. Ovdje je filozofiju predavao sve do 1789. Na 11. 8. 1782. zadobi patentu

provincijalnog lektora sa 51½ glasova, podvrgnuvši se strogom ispitu u Splitu pred povjerenstvom generalnih lektora i jubilata Grge Fontane, Jeronima Gudelja, Loze, A. Perića, I. Raičevića i K. Maroevića. G. 1785. postade »lector sexannalis«. Na 26. 11. 1786. napravi ispit u Živogošću za generalnog lektora. U tom svojstvu dolazi u Šibenik, 3. 6. 1789. Tu je višu teologiju predavao sve do 7. 7. 1798. Na 4. 8. 1799. zadobi patentu lektora jubilata. God. 1797. na 20. 6. Jukić postade definitorom. Od 1800—1806. nalazi se u Makarskoj. Za prve dvije godine bijaše učiteljem mladeži.

Jukić bijaše pjesnik, vrstan propovjednik, glazbenik, vješt poznavatelj hrvatskog jezika i publicist. Sam Dandolo, upravitelj Dalmacije za francuske vlade pozove ga u Zadar, da mu bude savjetnikom i prevodiocem naredbi na hrvatski jezik u listu »Il Regio Dalmata«. Na žalost poslije pet mjeseci Jukić uhvati prehladu izlazeći iz vruće sobe na namjesništvu i umrije na 7. 11. 1806.

Jukić, kao mladi lektor filozofije u Makarskoj napisa »Institutiones philosophicae. Ad mentem Joannis Duns Scoti omnium theologorum principis. Concinatae juventutique propositae a R. P. Pas(chali) Juchich in Macarensi lyceo philosophiae lectore MCCLXXIX. die prima junii.« Ovaj se rukopis nalazi u zaostroškom arhivu. Format 24 × 18 cm. 657 str. Prvi dio sveska nije paginiran.

Prvi dio sveska donosi veliki traktat o djelovanjima ljudskog uma, kojega dijeli u četiri dijela: o percepciji, sudu, dokazivanju i metodi. Vrlo razgovijetno tumači najobičnije, filozofske termine, kojih 56 nabraja. U drugom dijelu obiluje krasnim, kritičnim pravilima, da se zdravo sudi u filozofičnim i moralnim znanostima. Ovih u sličnim priručnicima ovog vremena ne nadoh. Raspravljajući o dokazima vrlo je zoran i pun praktičnih primjera, tako da ga može i najprostiji um shvatiti. Tumači analitičnu i sintetičnu metodu, te daje svojim učenicima zgodne upute za učenje. Jukić ovaj traktat obradi kroz dvije godine predavanja filozofije u Makarskoj (1779. do 1781.).

U drugom dijelu sveska, kojega započe pisati 1781., u uvodu tumači, što je filozofija, te donosi kratki njezin historijat. U razvoju historijata donosi i filozofe svojega doba kao Gasendi-ja i Descartes-a. Tvrdi, da slijedi peripatetičnu Sketovu filozofiju, ali i drugih filozofa nazore kritizira, osobito Descartes-a. Koliko sam mogao dosada upoznat i proučavajući 18. vijek naših domaćih filozofa, Jukić je prvi, koji se osvrće na moderne filozofe. Njegovi predšasnici većinom su se omedašili na tumačenje Sketovih nazora, dok on ih sravnjuje sa modernim filozofima svojega doba.

U prvom traktatu tumači ukratko malu Aristotelovu logiku u obliku pitanja i odgovora. Zatim nadugo i široko tumači prvi dio filozofije: logiku (str. 1—409.). Čitavu gradnju dijeli u tri dijela. U prvom dijelu (str. 3—351.) raspravlja o znanosti. Uči, da ona

opstoji (11). Adamu je Bog udijelio habitualno znanje prirodnih stvari (29). Očevidnost je sigurni kriterij istine (54). Naša znanost nije samo sjećanje (77). Kartezijeva opća sumnja ništa ne doprinosi, da se steče istina (97). Ne može nikako biti, da u istom umu o istoj stvari istodobno postoji čin znanosti, vjere i mišljenja (122). Umjetna se logika od prirodne stvarno razlikuje (143). Umjetna je logika prava znanost (162). Njezin je predmet formalni silogizam (176). Ona je potrebna »secundum quid«, da se postignu druge znanosti (205). Svaki pojam je učesnik istine (226). Percepcija se od ideje razlikuje (241). Ipak one se neposredno odnose na stvari, a posredno na pojmove (263). Imena i pojmovi ne mogu si prisvojiti metafizičnu universalnost (274). Rod se u jednoj vrsti ne može sačuvati (298), niti vrst u jeditom individuu (305). Niža razlika formalno višu ne uključuje (312). Supstanciju sačinjava »perscitas radicalis«, koja se sastoji u nečemu pozitivnome (327).

Drugi dio logike (351—393) zahvaća nauku o sudenju. Dokazuje, da je unutrašnji sud čin uma, a ne volje (354). On je jedna i jednostavna djelatnost pameti, koja nije sastavljena iz više pojmova (361).. Ako jedna izreka izriče o sadašnjome, koje može biti i ne biti, jedna je opredijeljeno istinita, a druga opredijeljeno lažna (380). lažnu i obratno (370). Od dvije izreke pojedine naravi, koje su između sebe proturječne o budućem apsolutnomu, koje može biti i ne biti, jedna je opredijeljeno istinita, a druga opredijeljenolažna (380).

Treći (394—409) radi o dokazivanju. On je najkraće obraden. Najbolje je prvi, zatim drugi, a najmanje zadnji. Bit će valjda, što je već ovo pitanje dosta lijepo u prvom dijelu ovog sveska obradio. Pače ja bih rekao, da je Jukić ista gotovo pitanja dvaput napisao. Prvi put za početnike jednostavno i priprostito; drugiput za upućene duboko i znanstveno. Ovakim znanstvenim postupkom kasnije obrađivaše njegov slavni učenik o. Andrija Dorotić svoja filozofska djela u Perudi i Rimu.

Za Jukića drugi dio filozofije sačinjava fizika (str. 400. do 657.). Ona je prava znanost. Raspravlja o tjelesima. Dokazuje opstojnost i supstanciju stvari ili tjelesa (419). »Ne može se, tvrdi Jukić (442), odrediti prirodnih stvari unutrašnji princip«. Ipak njihov broj nije beskonačan, kako tvrdi Anaksagora (449). Uči, kao i Krilič, da su principi tjelesa »in fieri«: tvar, oblik i lišenje; »in fucto esse«: tvar i oblik. Bori se proti Descartovcima, da se bit fizičnog tijela ne sastoji u trojakoj ekstenziji: dužini, širini i dubini (472). Ta se nauka protivi vjeri (480). Bit je fizičnog tijela »neprodirljivost kolikoće« (494). Bit se sastoji »u ekstenziji istoga tijela u redu prema sebi. Ova ekstenzija nosi sa sobom više dijelova (504)«. U ovoj je nauci Jukić mnogo određeniji od Dorotića. Dalje uči u peripatetičnom smislu radi presv. euharistije, da je »kolikoća apsolutna pripadnost, koja se stvarno od supstancije razlikuje

[507]«. Naznačuje na okrajku raspravljanja, da je ova pitanja riješavao 3/9 1781 [522].

Proti Mastrius-u uči, da je »primjereni, formalni objekt fizike prirodno tijelo kao takovo [537]«. Stvorenja su snabdjevena pravom, aktivnom silom. Ona nijesu samo prigodni uzroci [556]. Bog neposredno utječe u sva djelovanja stvorenja ne samo neposrednošću sile, nego također »suppositi [577]«. Kao o. P. Filipović zabacuje fizičnu premociju, jer je suvišna [600] naravnim uzrocima, a slobodne ruši [610]. Ne treba prepustiti fizičnu premociju ni za dobre ni za zle čine [623]. Prvotna tvar naravno govoreći ne može opstojati bez svakog oblika [651]. Ovim se protivi Boškoviću, koji protivno uči o prvim počelima. Ovim pitanjem Jukić završuje svoju filozofiju.

O. Jukić premda nije pohadao strana, visoka učilišta, nego se izobrazio na našim domaćima, koji su se sigurno mogli usporediti sa vanjskima, on je ipak pratio savremeni, filozofski pokret u Francuskoj i Italiji. Omeđašio se nije, da tumači samo peripatetizam Skotov, nego je njegove filozofske principe sa novim moderne filozofije uspoređivao i kritizirao. U tome je natkrilio oba Filipovića, A. Gerića, Kačića, Turića, Krilića i Ribarovića. Filozofe tačno navodi; a krasopis mu je prilično jasan.

3. Dragičević o. Josip (1752.—1799.).

Dragičević Ivan bijaše sin Petrov iz Vrgovca, rođen 1752. Kao dječak 1765. dođe u Zaostrog, gdje bi izučen u humanističnim naučima. Na 8. 6. 1778. stupi u novicijat u Živogošće, te se poslije godine kušnje svečano zavjetuje. Pri oblačenju promijeni si ime fra Josip. Od 9. 3. do 25. 10. 1780. najprije je učio filozofiju u Sinju, zatim u Makarskoj sve do 1782. Za lektora filozofije bi imenovan u Zaostrogu, 22. 1. 1786., koju predavaše do 1789. Na 1. 6. iste godine pravi natječaj za lektora teologa u Šibeniku. Bi imenovan lektorom moralke u Zaostrogu, 5. 11. 1789. Bolesti radi odreče se predavanja, te na 7. 7. 1790. ode na župu. Bijaše župnikom u Vrgorcu i Zaostrogu. Umrije u Zaostrogu od sušice na 5. 9. 1799. u 47. g. života.

U cvijetu i napunu života napisao je u Makarskoj 1781. malu i veliku logiku pod nadzorom vrsnog lektora filozofije fra Paskala Jukića: »Omnia quae in hoc libello continentur magno cum labore exarata fuere a Patre Josepho Draghichievich a Vergoratio... sub disciplina R. Patris Paschalis Juchich, in Macarensi lyceo philosophiae lectoris. Anno Domini 1781.« Rukopis se čuva u zaostroškom arhivu. Format 20 × 15 cm. 514 str.

U uvodu ističe veliku potrebu poznavanja filozofije, jer je »umjetnost duga, život kratak, prigoda nagla, iskustvo varavo, sud težak [str. 1.]«. U predgovoru radi o naravi, postanku i dijelovima

filozofije [str. 2—4]. Prvi traktat raspravlja o djelovanjima ljudskog uma i metodi [4—117]. Zatim piše logiku, u kojoj razlaže o opstojnosti filozofije i znanosti. Zabacuje Descartes-ovu opću sumnju [str. 207]. Bavi se predmetom logike, univerzalnim pojmovima, kategorijama, sudu i dokazivanju [118—514].

Sravnjivajući filozofiju o. Paskala Jukića sa ovom o. Josipa Dragičevića opaža se vidna ovisnost posljednjega o prvomu, ne samo u pojmovima, nego također u rasporedbi priručnika i metodi raspravljanja. Ovomu nije se čuditi, jer mu je bio učiteljem filozofije. Inače priručnik je bio zgodan za ono doba priredjen.

4. Mecić o. Šimun.

P. Fr. Simonis Mecich in Posega lectoris generalis, super octo libros physicorum Aristotelis brevis examinatio edita a R. Fratre Mathaeo a Messana in conventu s. Nicolai Neapolis lectore licet immerito. Format $21\frac{1}{2} \times 17$ cm. Rukopis se nalazi u trošnom stanju u zaostroškom arhivu. Tako je sitno napisan i pun skraćenica, da se ne može čitati bez povećala. Po natpisu sudeći izgleda, da o. Šimun Mecić nije napisao ovo djelo, nego neki lektor filozofije u Napulju imenom o. Mate iz Messine.

O. Šimun Mecić bijaše učen čovjek i vrstan sholastik. Kao lektor generalni predavaše mnogo godina u Dubrovniku, zatim u Budimu 1723. 1724. na učilištu prvog razreda. Umrije u Požegi, 23. 3. 1735., od vodene bolesti kao jubilat i provincijal imenovan posebnim brevcem.

Nakon kratkog predgovora raspravlja o predmetu fizike. U prvoj knjizi razlaže o prirodnim načelima uopće. Uči, da je Aristotel dobro označio prve, fizične principe. Prva tvar je tvarni princip, o kojoj na dugo raspreda. U trećoj raspravi radi o formalnom principu; u četvrtoj o privaciji; u petoj o nuzgrednim promjenama tvarnog i formalnog principa. Na donjem prikrajku ove rasprave nalazi se napisano: »Patris Fratris Simonis Mecich a Posega lectoris generalis 1720.« Druga knjiga raspravlja o prirodi, i to o unutrašnjim i izvanjskim uzrocima; o konačnom i idealnom uzroku; o međusobnoj poredbi uzročja; treća o kretnji i beskonačnomu; četvrta o mjestu.

Tumačenje ostalih knjiga je propalo.

5. Vladimirović o. Paskal (1738.—1794.)

Filozofsko učilište u Živogošću, osnovano na zboru u Zaostrugu, 9. 10. 1748., dao je na svijet prilično dobrog filozofa fra Paskala Vladimirovića, koji se rodio u Strugama 1738. Krsno mu ime bijaše Josip. Nakon svršenih, početnih i srednjih nauka stupi u franjevački red u Makarskoj, 11. 2. 1756., kamo promijeniti si ime

Paskal. Kada je navršio novaštvo, bi poslan u Vukovar, 30. 8. 1757., da uči filozofiju. Povrativši se iz Slavonije, 18. 12. 1765. bi imenovan lektorom filozofije u Živogošću, koju predavaše do 1769. Na 8. 2. 1769. postade lektor bogoslovac. Slijedeće godine nalazi se u Zaostrogu. Dne 12. 9. 1771. bi učinjen gvardijanom u Zaostrogu, a definitorom, 29. 6. 1779. Bijaše župnikom Borovaca, Pasičine i Komina. Pri zadnje dane svojega života opet se vraća u Zaostrog, gdje bi imenovan učiteljem dječaka, koji su učili u samostanu, 27. 6. 1791., i lektor moralke. Umrije na 11. 7. 1794.

O. P. Vladimirović, kao lektor filozofije u Živogošću napisa veliki svezak filozofije tako čisto i tako razgovijetno, kao da će ga sada u tisak dati. Ima naslov:

»Logica parva
tradita

a M. V. P. Paschale Vladimirovich ac exposita anno... 1766. mense februario die vero 4. ta; in conventu s. Crucis Živogostae«. Rukopis se čuva u zaostroškom arhivu. Format 25 × 18 cm. U predgovoru zanosno pobuduje svoje učenike na ozbiljan nauk. Najprije piše: »Uvod u Aristotelovu logiku prema načelima I. Duns-Skota«, zatim »raspravu o izrekama«, konačno »o dokazivanju«. Kaže na svršetku, da je sve tri rasprave napisao u Živogošću, 17. 6. 1766.

Drugi dio sveska glasi: »Incipit logica Aristotelico-Scotistica juxta mentem subtilium principis philosophorum, ac theologorum omnium Joannis Duns-Scoti etc. 1766.«

Prva rasprava radi o naravi velike logike; druga o himeričnom biću. Uči, da sam stvoren um može proizvesti biće razuma prvim svojim činom: shvaćanjem. Treća rasprava se bavi o razludžbama i istovjetnostima. Brani Skotovu formalnu razludžbu. Četvrta razlaže o metafizičnom univerzalnomu, koje »ne opstoji razdičeljeno od pojedinih, nego je u njima uključeno i stvarno istovjetovano«. »Formalna jedinstvenost dolikuje se prirodam, veli on, ne samo u stanju bitnosti, nego također u stanju stvarne opstojnosti«. Peta raspravlja o logičnom univerzalnomu uopće; šesta o univerzalnomu napose; sedma o predkategorijama uopće; osma o kategorijama napose. Uči, da je korjenita neprodirljivost formalni razlog, koji sačinjava kolikoću. Deveta raspreda o poslije-kategorijama; deseta o izreci; jedanaesta o dokazivanju. Svršuje djelo u Živogošću, 20. 7. 1767.

Vladimirović je imao krasno izdanje Skotovih djela u Živogošću pri ruci. Svagdje ih točno navodi. Salazi u tančine pitanja. Krasno latinski piše. Vidi se, da je veoma verziran u skotističnoj filozofiji. Sa najvećom lakoćom barata sa sholastičnom metodom. Na modernu filozofiju malo se osvrće i pazi. Šteta je, što svoj priručnik nije objelodanio.

6. Arbić o. Grgo (1686.)

U zaostroškom arhivu nalaze se rukopisi o. Gрге Arbića pod naslovom:

1°. »I. M. J. Incipiunt summulae Petri Hyspani ad mentem Doctoris Subtilis Joannis Duns Scoti omnium theologorum principis.« Na zadnjoj strani kaže, kada je knjigu napisao: »Anno salutis 1686. Fr. Gregorius Arbich.«

Ovo je najstariji filozofije rukopis, koga sam mogao dosada naći. Format 20×14 cm. Možda nije Arbićevo izvorno djelo, jer spominje, da ga je napisao kao učenik filozofije. Poslije kratkog uvoda naznačuje svrhu djela. U obliku sumulâ Petra Hispanskoga razvija Skotovu logičnu nauku. U prvomu traktatu radi o terminima: imenu, glagolu i govoru; u drugomu: o izrekama; u trećemu: o silogizmima. Druga knjiga tumači opću Aristotelovu logiku prema Skotovim načelima. Osobito se bavi kategorijama. Pri svršetku knjige tumači Aristotelovu hermeneutiku.

Pisac poznaje Aristotela preko Duns-Skota. Rukopis se mučno čita, jer je mnogo od zuba vremena pretrpio. Inače raspravljanje teče naravno i spontano. Na mjestima tekst se može teško razumjeti, jer obiluje mnogim skraćenicama.

O životu fra Gрге Arbića nijesam bio sretan ništa naći. Fra Bartuo Arbić bijaše gvardijan imenovan u Zaostrogu na zboru u Našicama, 26. VII. 1705. Na 19. X. 1708. isti postade lektorom moralke u Zaostrogu i »praefectus studiorum« za Dalmaciju. Umrije u Zaostrogu 1713.

2°. »Incipiunt commentaria in octo libros physicorum Aristotelis iuxta mentem Doctoris Subtilissimi omnium theologorum Principis«. Format 19×14 cm. Nakon kratkog uvoda raspravlja u prvoj raspravi o sluhu; u drugoj o fizičnim principima; u trećoj o prvoj tvari; u četvrtoj o supstancijalnom obliku; u petoj o lišenju; u šestoj o sastavljenoj cjelini. U tumačenju druge knjige Aristotelove fizike radi o prirodi; o uzrocima uopće; o tvari i obliku; o izvanjskim uzrocima; o konačnoj svrsi i bitnim uzrocima. Treći traktat u treću knjigu Aristotelove fizike tumači kretnju i beskonačnost; četvrti: mjesto, prazninu, trajanje i vrijeme; peti: kretnju; šesti: susljednost, kolikoću i razdjelivost. Sedmi i osmi dokazuje opstojnost prvog nepokretnog Uzroka, koji sve pokreće, a koji od nikoga nije pokrenut.

U istom svesku nalazi se »Tractatus de caelo et de mundo«, u kojemu razlaže o nebu i nebeskim pojavama. Uči, da duša nije oblik neba. Svijet nije od vijeka, niti će vječno trajati. Dok se jedan rada, drugi se kviri. Promjene u tjelesima naznačuju njihovu raspadljivost.